

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Yahya Bey'in Şiirlerindeki Kartal Arnavutların Ulusal Sembolü mü?

Is the Eagle in Jahja Bej's Poems the National Symbol of the Albanians?

Recep Gökkaya*

Abstract: One of the remarkable features of Jahja Bej Dukagjini, a poet of XVIth century Turkish Literature, is the emphasis of Albania in his poems. It is mentioned that he is of Albanian origin has been mentioned in many studies until now. However, the analogy of the eagle used by Jahja Bej in his poems, in proportion to his nationality, has not been emphasized until today. However, it is still possible to see the contextual relationship he established between the words "Albanian - Eagle" in the language, culture and flag of Albanians even today. For this reason, it is seen that he used the words *stony place* and *Alban*, in which he expresses his hometown and nationality, and the words *Shāhīn*, *Shah-bāz* and *Bāz* in the meaning of "eagle". In addition to this detail in the poetry of the poet, another subject to be investigated and examined is whether it was criticized due to the Albanian emphasis. XVIth Considering the perception of nationality in the century and the religious, social, ethnic picture in the Ottoman lands, the discourses of a poet who repeatedly emphasized his sub-identity should not remain unresponsive. In line with these issues, our study is divided into three sections. In the first part of our study, the couplets in which the poet stated his being Albanian were emphasized. In the second part, the history of the eagle symbol in Albanian history is mentioned and the reflections of this symbol in Jahja Bej's poetry are examined. In the last part, starting from a few couplets in *Dīwān*, the possibility of Jahja Bej being criticized during his time due to the nation's emphasis was evaluated. As a result, by addressing these details, an attempt was made to contribute to the research on the poetry of Jahja Bej Dukagjini.

Structured Abstract: Jahja Bej, with his fearless personality, unique character and appearance, XVIth He is a poet who left his mark on the century. He lived a long life and witnessed the reign of four sultans. In addition to his military service, his strong poetry ability has been an important means of establishing close relations with the state officials and poetry throughout his life. On the other hand, he reached a valley where not every poet was able to catch up, like having *Ḥamsa* in Turkish literature. Moreover, he prided himself on writing original works by reporting that the works he wrote were not translated from Persian literature. That is why his poems and masnavis were rightly praised in biographical sources written in his life and after his death.

One of the points that distinguishes Jahja Bej from other poets in Turkish literature is that he places his own nation with great praise in many of his works. In this regard, it can be easily stated that in the literature of the multinational Ottoman society, there is no other poet who expressed his race as much as he did and who was proud of his nationality. However, if one looks at the fact that he equates himself and his

* Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Res. Asst., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish
Language and Literature

ORCID 0000-0002-5703-0177

recepfevzigokkaya@gmail.com

Cite as/ Atıf: Gökkaya, R. (2021). Yahya Bey'in şiirlerindeki kartal Arnavutların ulusal sembolü mü? *Turkish Studies - Language*, 16(1), 325-334. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.47829>

Received/Geliş: 23 November/Kasım 2020

Accepted/Kabul: 25 March/Mart 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 March/Mart 2021

CC BY-NC 4.0

nation with the eagle many times in addition to this boast, it comes to mind that this is not an ordinary analogy, but a detail that has been consciously and carefully written into.

In the first part of our study prepared in this direction, the lines of Jahja Bej emphasizing the belonging are included. The poet's works were carefully studied and it was seen that he gave information about his nationality and hometown in four of his six works. However, in general, this section is not focused on determination, but consists of the information we learned about the poet's origin and belonging from his own language.

The double-headed eagle figure, which has been used by the Hittites, Persians, Arabs, Romans, Byzantines and Seljuks since the Sumerians in history and continues to be on the flag or coat of arms of many states in the world, is the national symbol of Albanians. For this reason, there is a close relationship between the name Albanians give to their race and country and their use of the eagle as a symbol. In the second part of our article based on this point, information about the history of the eagle symbol in Albanian history was compiled and the reflections of this national symbol in the poems of the Albanian poet Jahja Bej were examined. The conscious use of the Albanian eagle symbol in Jahja Bej's poems is our fixation in this section.

Before examining the details of this determination, it should be known that the poetic structure in classical Turkish poetry, which consists of two lines and called "beyt", never consists of randomly chosen words and unrelated meanings. The words that make up this poetic structure have been carefully selected by the poet and the words used are highly interrelated. Based on this information used in classical poetry research, with the words "*stony place*" and "*Alban*", in which Jahja Bej informs his country and race; It was understood that he used the words "*Shāhīn*", "*Shah-bāz*" and "*Bāz*" which means eagle in Persian, together and in relation to each other.

In addition, the expressions of "*eagle gender*" and "*eagle-ness*" that the poet made with respect to the Albanian nation was seen as evidence of this consciousness in him. Thus, an important issue that has not been noticed in the studies about Jahja Bej and his poetry until now has been clarified.

In the last part, the possibility of Jahja Bej being criticized due to the nationality emphasis in his works was evaluated. In this section, it was learned that the poet was criticized by some people in the period he lived, based on two lines in his *Dīwān*.

Since he frequently stated that he was Albanian, traces of the Albanian nation were traced in Jahja Bej's works in this study and as a result, it was seen that the eagle, which was accepted as a national symbol by Albanians, was symbolized in his poetry. In order to base this determination, first of all, the history of the eagle in Albanian history was investigated. As a result of our research, it was found out that the eagle symbol was used before Jahja Bej among Albanians and it was understood that Jahja Bej consciously reflected this symbol in his poetry. In addition, based on some of the expressions of the poet in *Dīwān*, it has been revealed that he was criticized for his emphasis on nationality during his lifetime.

Keywords: Classical Turkish Literature, Jahja Bej Dukagjini, Albanian, eagle symbol, criticism.

Öz: XVI. asır Türk Edebiyatı şairlerinden Dukaginzâde Yahya Bey'in edebiyat tarihimizde dikkat çeken özelliklerinden biri, şiirlerindeki Arnavutluk vurgusudur. Eserlerinde Arnavut oluşuyla ilgili verdiği bilgilere şimdiye dek birçok kez değinilmiş fakat şiirlerindeki kartal teşbihi üzerinde bugüne kadar durulmamıştır. Hâlbuki Yahya Bey'in Arnavut ve kartal kelimeleri arasında kurduğu bağlamın tezahürünü bugün dahi Arnavutların dilinde, kültüründe hatta bayrağında görmek mümkündür. Bu nedenle şiirlerinde, memleketini ve milliyetini ifade ettiği *taşlı yer* ve *Arnavud* kelimeleri ile kartal anlamındaki *şāhīn*, *şehbâz* ve *bâz* sözcüklerinin birçok defa bir arada kullanıldığı görülür. Şairin şiirlerinde geçen bu ayrıntının yanı sıra, araştırılması ve incelenmesi gereken bir diğer konu ise onun Arnavutluk vurgusu sebebiyle tenkit edilip edilmediğidir. Zira XVI. asırdaki milliyet algısı ve Osmanlı topraklarındaki dinî, sosyal, etnik tablo dikkate alındığında alt kimliğini defalarca vurgulayan bir şairin toplum nazarında kavmiyetçi olarak addedilebilecek söylemleri tepkisiz kalmamış olmalıdır. Bu düşüncelerle üç kısma ayrılan çalışmamızın ilk bölümünde şairin Arnavut oluşunu bildirdiği beyitleri üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda kartal sembolünün Arnavut tarihindeki geçmişine değinilmiş ve bu sembolün Yahya Bey'in şiirindeki yansımaları incelenmiştir. Son bölümdeyse, ulus vurgusundan dolayı eleştirilmiş olma ihtimali değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Yahya

Bey'in millî söylemleriyle ilgili birtakım detayların tespit edilmesi ve elde edilen bulguların ilk defa bu çalışmada ele alınmasıyla, şair üzerine yapılan araştırmalara katkı sunmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Dukaginzâde Yahya Bey, Arnavut, Kartal Sembolü, Eleştiri.

Giriş

Arnavutlar kesin olmamakla birlikte kökenleri İlliryalılar'a dayandırılan eski bir Balkan ırkıdır (Kaleshi, 1979-1980: 179). Bugün her ne kadar Balkanlar'ın kadim milletlerinden kabul edilseler de Arnavutların Balkan coğrafyasına gelişleri hakkında bazı görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerden biri ve daha ziyade İslam kaynaklarında kabul göreni Balkanlar'a Suriye'den geldikleri üzerinedir (Rruga, 2011: 5).¹

Orta Çağ'ın Latince kaynaklarında *Arbanenses* veya *Albanenses*, Slav kaynaklarında *Arbanaci*, Yunan kaynaklarında *Albanoi* ve *Arbanitai* olarak adlandırılan Arnavutlar, Osmanlılar tarafından başlarda *Arvanid* olarak isimlendirilmiş ve daha sonra bu isim *Arnavud* şekline dönüşmüştür (Bilge, 1991: 384). Türkçedeki Arnavut kelimesi bir güney Arnavut (Toska) boyu olan Arvanitlerin Türkçeleştirilmiş şeklidir (Morina, 2010: 40).

Arnavutlar, asırlarca kendi egemenliklerinde güçlü bir yönetimi tesis edemediler ve buna bağlı olarak müşterek bir yazı dili oluşturamayıp muhtelif alfabelerden aynı anda istifade ettiler.² Buna rağmen tarih boyunca tabi oldukları yönetimlerin diline, kültürüne hatta idaresine büyük ölçüde katkıda bulundular. Nitekim İskender Bey'in [asıl adı Gjergj Kastrioti; öl.1468] ölümünün ardından tamamlanan Osmanlı fetihleriyle, İslamla ve Türklerle büyük oranda imtizaç eden Arnavutlar, bir taraftan Osmanlı devlet yönetimi içinde önemli mevkilere yükselirken diğer taraftan klasik Türk edebiyatının Osmanlı sahasına birçok şair ve nasir kazandırdılar.³ Edebî sahada yer alan bu isimlerin başında ise Dukaginzâde Yahya Bey gelir.

Yahya Bey korkusuz kişiliği, kendine has karakteri ve görünüşüyle XVI. asır Türk edebiyatına damgasını vuran bir şairdir. Mehmed Çavuşoğlu onun şahsiyet ve sanatını şöyle değerlendirir:

...Gerçekten giyim - kuşamı, hayatı gibi, kendisine mahsus ve çağdaşlarından tamamen ayrı, önceki ve sonraki şairlerinkine hiç benzemeyen bir üslûp ve muhtevaya sahiptir (Çavuşoğlu, 1983: 16).

Uzun bir ömür süren ve dört sultanın saltanat yıllarına şahitlik eden Yahya Bey, bilindiği üzere hem asker hem de şairdir. Askerlik vazifesinin yanı sıra şairlik kabiliyetinin de güçlü oluşu, hayatı boyunca devlet erkânı ve şiir erbabıyla yakın ilişkiler kurmasında önemli bir vasıta olmuştur. Diğer taraftan o, klasik Türk edebiyatında "sâhib-i hamse" olmak gibi her şairin yetişmeye

¹ Bu hususta Yahya Bey'in *Gülşen-i Envâr*'da Arnavut ataları hakkında söylediği şu ifadeler dikkat çeker:

Mülk-i 'Arabdan ki firâr idtiler

Taşlu vilâyetde karâr idtiler b.653 ([Atalarım] Arap diyarından kaçıp taşlı memlekete yerleşti.)

² Osmanlı yönetiminden evvel Arnavut topraklarının kuzeyinde Katolik kilisesinin tesiriyle Latin alfabesi kullanılırken güneyde Ortodoks kilisesinin etkisinde Grek alfabesi kullanılmıştır. Osmanlıların Arnavut coğrafyasını fethinden sonra Arnavut dili Osmanlı harfleriyle de yazılmıştır. Hatta Arnavut edebiyatı tarihinde Beyteci Edebiyatı veya Alhamiade Edebiyatı adı verilen bir dönem vardır ki bu dönemde Türk edebiyatını örnek alan bazı Arnavut şairler, Türk şiirine benzer manzumeler kaleme almışlardır (Elsie, 1992: 291-292; Jahjai, 2016: 391-392).

³ Özellikle devletin üst kademelerinden olan sadrazamlık makamına Gedik Ahmed Paşa, Koca Davud Paşa, Dukaginzâde Ahmed Paşa, Lutfi Paşa, Kara Ahmed Paşa, Koca Sinan Paşa, Nasuh Paşa, Kara Murad Paşa ve Tarhuncu Ahmed Paşa gibi en az 32 Arnavut sadrazamın geçtiği bilinir (Bilge, 1991: 386). Öte yandan Türk edebiyatında Dukaginzâde Yahya Bey başta olmak üzere Dukaginzâde Ahmed Bey, Elbasanlı Hızrî, Nihânî ve Akçahisarlı Hulûsî gibi birçok şairin Arnavut olduğu bilgisini gerek şairler tezkirelerinden gerek biyografik kaynaklardan gerekse de bu şairlerin kendi şiirlerindeki bilgilerden öğreniyoruz. Arnavut kökenli şairlerin yanı sıra Türkçe mensur eserler kaleme alan Veziriazam Lütfi Paşa ve Koçi Bey'in de Arnavut oldukları söylenir (İşpirli, 2003: 234; Akın, 2002: 143).

muvaffak olamadığı bir vadiye ulaşmış; üstelik eserlerinin tercüme değil, telif olmasına özen göstermiş ve bununla da iftihar etmiştir.⁴ Bu nedenledir ki hayatında ve ölümünden sonra yazılan tezkirelerde şiiirleri ve hamsesi haklı olarak övülmüştür (Çavuşoğlu, 1983: 16).

Türk edebiyatında Yahya Bey'i diğer şairlerden ayıran noktalardan biri de, eserlerinin birçoğunda büyük bir övünçle kendi ulusuna yer vermesidir. Bu hususta, Osmanlı sahası klasik Türk edebiyatında kendi ırkını onun kadar dillendiren ve milliyetiyle övünen bir başka şair yoktur, denebilir. Hatta Yahya Bey'in, Arnavutluğunu beyan edişinden öte kendisini ve milletini birçok defa kartal⁵ ile bir tutmasına dikkat edilirse bunun sıradan bir teşbih olmadığı, bilinçle ve özenle şiire işlenen mühim bir ayrıntı olduğu farkedilir.

Bu doğrultuda hazırlanan çalışmamızda, öncelikle Yahya Bey'in Arnavutluğunu bildirdiği beyitlerine yer verilecek, ardından kendisi ve milletini kartal ile sembolize edişi incelenecektir. Bunun yanı sıra *Dîvân*'da dikkatimizi çeken iki beyitten hareketle de şairin ulus vurgusundan dolayı tenkit edilip edilmediği ele alınacaktır.

1. Eserlerinden Hareketle Yahya Bey'in Arnavutluğu

Yahya Bey, *Dîvân*'ı ve hamsesini oluşturan *Şâh u Gedâ*, *Gencîne-i Râz*, *Yûsuf u Zelîhâ*, *Kitâb-ı Usûl* ve *Gülşen-i Envâr* mesnevileriyle altı adet eser telif etmiş, *Şâh u Gedâ* ve *Yûsuf u Zelîhâ* dışındaki dört eserinde Arnavut asıllı oluşuna ve memleketine dair bilgiler vermiştir.

1.1. *Dîvân*

Eserlerinde çeşitli vesilelerle birçok defa ulusunu vurgulayan Yahya Bey'in, *Dîvân* dibacesinde dahi buna yer vermesi dikkat çeker. Dibacede milliyetiyle ilgili verdiği ilk bilgi:

...bu *Arnavudîyyü'l-asl* ve *şecî'ü'n-nesl olan fakîr-i kesîrû't-taksîr*... Dibace, s.9

(...bu Arnavut asıllı ve cesur soylu olan çok kusurlu fakir...)

İfadesidir ki neslinin cesur oluşuna da değindiği bu cümlede kendisini savaşçı taifesinden kıldığı için Allah'a şükreder.

Yahya Bey dibacenin manzum kısımlarındaki şu dört beyitte ise *taşlı yer* ve *sengistân* ifadeleriyle memleketini vurgular:⁶

Ellerin mümtâziyuz taşlu yirün şehbâziyuz

Merd-i meydânuz erenler cânı için gâzîyüz

Dibace, s.9

⁴ Yahya Bey, hamsesini oluşturan mesnevilerinin hatime bölümlerinde eserlerinin telif oluşuna değinir. Bu bölümlerde genel olarak Acem şairlerinden eser tercüme etmeyi ölü helvası yemeye, tercüme eden şairi de başkalarının metalarını satan tellala ve bazen de haramiye benzettiği görülür. Haramdan sakınan gerçek şairin, kimsenin cevherine tamah etmeyeceğini belirten Yahya Bey, Acemlerden tercüme etme yoluna gitmediğini özellikle ifade eder (bk., *Yûsuf ve Zelîhâ* (YZ) b. 5169-5171; *Kitâb-ı Usûl* (KU) b.3203-3204; *Gülşen-i Envâr* (GE) b. 2888-2892; *Şâh u Gedâ* (ŞG) b. 1943-1946; *Gencîne-i Râz* (GR) b. 399, 3008).

⁵ Yahya Bey, kartal kelimesi yerine Farsçada kartal anlamına da gelen *şâhîn*, *şehbâz* ve *bâz* kelimelerini kullanır. Bu kelimelerden en yaygın olarak kullandığı *şâhîn*; *Türkçe Sözlük*'te, "*Kartalgillerden, Avrupa ve Asya'nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan 50-55 santimetre uzunluğunda yırtıcı bir kuş (buteo buteo)*", şeklinde açıklanmıştır. bk., (*Türkçe Sözlük*, 2019: 2196).

⁶ Arnavut dili, edebiyatı ve kültürü üzerinde çalışmalar yapmış olan araştırmacı Robert Elsie [öl. 2017], Yahya Bey'in Karadağ'ın kuzeyinde, Alplerin uzantıları üzerinde bulunan Pljevlja (Osmanlı'daki adı Taşlıca) bölgesinden olduğunu belirtse de (Elsie, 1992: 290), şairin kesin olarak doğum yeri malum değildir. Çünkü hem kendi şiirlerinde hem de tezkirelerde verilen bilgilerde memleketi hususunda bir yer adı belirtilmez. Çavuşoğlu'na göre de Türk edebiyatında Yahya Bey, Muallim Naci'nin *Esâmî*'sinden itibaren "Taşlıcalı" olarak anılmaya başlamış olmalıdır (Çavuşoğlu, 1986: 343). Şairin, ait olduğu toprakları *taşlı yer* (dibace s.9; *Dîvân*: k.7/36, k.28/32), *taşlı yerler* (dibace s.10), *sengistân* (dibace s.9), *taşlık* (GR. b.367), *taş* (GR. b.368), *taşlı vilâyet* (GE: b.653), *taşlı vilâyetler* (KU. b.2799) olarak nitelendirmesi, muhtemelen belirli bir belde adından ziyade doğduğu coğrafyanın özelliğini bildirmesidir.

(Memleketlerin en seçkinindeniz, taşlı yerin kartalıyız. Meydanın yiğidiyiz, erenlerin canı uğrunda gaziyiz.)

Tâlib-i kulzüm-i kemâlüz biz

Taşlu yirden çıkan zülâlüz biz

Dibace, s.10

(Taşlı yerden çıkan zülal suyuna benzediğimiz için kemal denizinin talibiyiz.)

Gerçi sengistândan âteş gibi itdüm hurûc

Vara vara kadre irdüm la'l-i rümmânî-misâl

Dibace, s.10

(Taşlı yerden ateş gibi çıkmama rağmen nar tanesi rengindeki lal taşı misali yavaş yavaş değer kazandım.)

Oldı şîrîn sözlerüm her yirde mahbûbü'l-kulûb

Mu'teberdür taşlu yirlerden çıkan âb-ı zülâl

Dibace, s.10

(Tatlı sözlerim her yerde kalplerin sevgilisi oldu. [Çünkü] taşlı yerlerden çıkan zülal suyu değerlidir.)

Dibacede yer alan bu dört beyitte ait olduğu toprakları bildiren Yahya Bey, hem güçlü bir kartal hem kıymetli bir lal taşı hem de değerli bir zülal suyuna benzeyişinin sebebinin *taşlı yerden* olmasına bağlar. Dibacenin ardından *Dîvân*'ın tenkitli neşrinde yer alan 7 ve 28. kasidelerde, şairin yine memleket ve milliyeti hakkında bilgiler verdiği görülür.⁷

1.2. Hamse

Yahya Bey *Gencîne-i Râz*, *Gülşen-i Envâr* ve *Kitâb-ı Usûl* isimli mesnevilerinde Arnavutların yiğitliğini ve cengâverliğini dile getirir. Bu hususta *Gencîne-i Râz*'da şu ifadeler yer alır:

Arnavud aslı olupdur aslum

Kılıç ile dirilür her neslüm

GR. b.366

(Aslım Arnavut aslıdır. Benim neslim [mahşer günü] kılıçla dirilir.)

Arnavud aslı olanda bu hüner

Aña beşzer ki ola taşda güher

GR. b.368

(Arnavut asıllılarda olan bu [cengâverlik] hüner[i], taştaki cevhere benzer.)

Şairin kökeni hakkında malum olan bir diğer bilgi de onun Dükagin sülalesinden oluşudur.⁸ Yahya Bey, bu soylu aileye mensubiyetini de *Gülşen-i Envâr*'da şöyle bildirir:

Arnavuduñ hâssları yegleri

Nesl-i kadîmüm Dükagin begleri

GE. b.652

(Kadim neslim olan Dükagin beyleri, Arnavutların hasları ve en iyileridir.)

Kitâb-ı Usûl'de ise Arnavutları ve Arnavut coğrafyasını övme nedenini şu şekilde açıklar:

⁷ İlgili beyitlere ikinci bölümde yer verilecektir.

⁸ Yahya Bey'in atalarından Düka Jean isimli bir Arnavut soylusu, Kuzey Arnavutluk'ta yer alan İşkodra şehrinde bir beylik kurmuş (Arnavutça adı: Principata e Dukagjinit, 1387-1444) ve kendisine soyluluk nişanesi olan *düka* ünvanı verilmiştir. Bu nedenle Osmanlı'da Düka Jean'in soyundan gelenler *Dükaginzâde* namıyla anılmıştır (Özcan, 1994: 550).

Begüm sözümi balla bürgerin

Ben ol yirdenüm anları ögerin

KU. b.2798

(Beğim, sözümü balla keserim. Ben o memleketten [Arnavutluk'tan] olduğum için onları [Arnavutları] överim.)

2. Yahya Bey'in Şiirinde Arnavut Kartalı

Yahya Bey'in şiirlerindeki kartal teşbihinin bağlamını daha iyi görebilmek için, kartalın Arnavutlar arasında millî bir sembol olarak ne zamandan beri kullanıldığının bilinmesi gerekir.

Tarihte Sümerlerden itibaren Hititler, Persler, Araplar, Romalılar, Bizanslılar ve Selçuklular tarafından kullanılan, bugün de dünyada birçok devletin bayrağında ya da armasında yer almaya devam eden çift başlı kartal figürü, Arnavutlar açısından ulusal bir sembol olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Zira Arnavutların kendi ırklarına ve ülkelerine verdikleri isim ile kartalı sembol olarak kullanışları arasında yakın bir ilişki vardır. Burada öncelikle Arnavutçadaki *Arnavut* - *kartal* kelimeleri arasındaki bu ilişkiye ve Arnavutların kullandığı kartal sembolünün geçmişine değinmek yerinde olacaktır.

Orta Çağ'da *Arbanenses*, *Arber*, *Arberesh*, *Arbanon*, *Arbanoi*, *Arbanaci*, *Arbanitai*, *Albanenses*, *Albanoi* gibi muhtelif isimlerle anılmış olan Arnavutların, bu adlandırılışlarının köken itibarıyla aynı olduğu açıktır ve bu kelimelerin Latince *yüksekte duran* anlamındaki *alba* sözcüğünden türemiş olabileceği düşünülür (Morina, 2010: 40). Bugün Türkçe hariç diğer dünya dillerinde müşterek bir şekilde *Alban* olarak isimlendirilen Arnavutlar, Yeni Çağ'dan itibaren kendilerini kendi dillerinde *Shqip* veya *Shqiptar*; ülkelerini ise *Shqipëri*, *Shqipërisë* ya da *Shqipëria* isimleriyle adlandırdılar. *Kartal milleti* ve *Kartallar Ülkesi* anlamına gelen bu adlandırmaların etimolojik olarak, Arnavutçada *kartal* manasındaki *shqiponjë* kelimesiyle aynı kökten geldiği söylenir (Morina, 2010: 40).

Arnavut tarihinde ve kültüründe sembol olarak kartal kullanımının geçmişini 1400'lü yıllara kadar götürmek mümkündür. Nitekim bu sembolün Arnavut ulusal kahramanı olarak kabul edilen İskender Bey'e ve onun ataları olan Kasteriot sülalesine dayandığı belirtilir (Elsie, 2010: 140). Buna göre İskender Bey'in 1444 yılında Osmanlı'ya karşı Arnavut beylerini bir araya toplayarak Leş Birliği'ni kurmasıyla çift başlı kartaldan oluşan İskender Bey'in sancağı da Arnavutlar arasında birleştirici bir unsur olarak kabul edilmiş olmalıdır (Hodaj, 2019: 160).⁹

Memleketi ve aslını vurguladığı beyitlerinde kendisini açıkça kartala benzettiği görülen Yahya Bey'in bu teşbihi, bu bağlamda düşünüldüğünde sıradan bir benzetme olmaktan çıkar. Çünkü manzumelerinde memleketini ve milliyetini ifade ettiği *taşlı yer* ve *Arnavud* kelimeleri ile kartal anlamındaki *şâhîn*, *şehbâz* ve *bâz* sözcüklerinin birçok defa birlikte kullanıldığı görülür. Bu konuda Yahya Bey'in eserlerinde tespit ettiğimiz ifadeler şunlardır:

Ellerin mümtâziyuz taşlu yirün şehbâziyuz

Dibace, s.9

(Memleketlerin en seçkinindeniz, taşlı yerin kartalıyız).

Arnavud aslıdur ol taşlu yirün şehbâzi

Asdı eflâke meh-i nev gibi tîg-ı hüneri

Dîvân: k.7/36

(O taşlı yerin kartalı [olan Yahya'nın aslı] Arnavud aslıdır. [O,] hüner kılıcını hilal misali feleklere asmıştır.)

⁹ Bu sembolün birleştirici bir unsur olarak benimsenmesiyle kartalların kutsal olduğu fikri de zamanla yaygınlaşmış olmalıdır ki Arnavut toplumunda kartal öldürmek günah sayılmış, uygun görülmemiştir. bk., (Tirta, 2004: 65).

N'ola ol tayife-i şîr-efgen

Kılsa şâhîn gibi taşlıkda vatan

GR. b.367

(Aslanları bile deviren o milletin [Arnavutların], kartal gibi taşlı yerleri vatan tutmasına şaşılır mı?)

Fakîr Arnavud aslıyum gâziyüm

O taşlu vilâyetlerün bâziyum

KU. b.2799

(Ben Arnavut asıllı [bir] gaziyim. O taşlı illerin kartalıyım.)

Tüm bu örneklerin yanında şairin *Dîvân*'da yer alan bir beyitinde de Arnavut ırkından *şâhînlik cinsiyeti* olarak bahsediş, bu konudaki tespitimizi doğrular niteliktedir:

Taşlu yirden kopdı Yahyâ la'l-i rümmânî gibi

Hidmetünde var anuñ şâhînlîgi cinsiyeti

Dîvân: k.28/32

(Narçiçeği rengindeki lal taşı misali taşlı yerden kopup gelen Yahya'nın [ettiği] hizmette, kartallık cinsiyetinin (Arnavutluğun) [tesiri] vardır.)

Şâhînlik cinsiyeti tabiriyle kartal cinsine, yani Arnavut ırkına mensup olduğunu bildiren şairin, yine buna benzer bir kullanımı kasidelerinden birinde yer alan *şehbâzlık* ifadesidir. Yahya Bey burada da şehbazlığın, dolayısıyla Arnavutluğun kendisine ırs ile geçmiş olduğunu şöyle belirtir:

Kendüye şehbâzlık ırs ile itdi intikâl

Dîvân: k.28/33a

(Kartallık (Arnavutluk), [Yahya'nın] kendisine soyaçekim ile geçmiştir.)

Açıkça görülüyor ki Yahya Bey'in eserlerinde Arnavut - kartal ilişkisi üzerine tespit ettiğimiz bu noktalardan hareketle, onun kartal teşbihinin ardında Arnavut ulusal sembolünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

3. Yahya Bey'in Arnavutluk Vurgusu Eleştirildi Mi?

Osmanlı toplumunun çokuluslu yapısı göz önüne alındığında bir Osmanlı şairinin - askerinin, şiirlerinde daima ırkından bahsetmesi ve ulusuyla iftihar etmesinin menfî sonuçlar doğurmuş olabileceğini düşünmek pek tabidir. Bu nedenle *Dîvân*'da yer alan şu iki beyite bu nazarla bakmak gerekir:

Kendüye şehbâzlık ırs ile itdi intikâl

Mûcib-i derd ü melâl oldu bu hâl-i müsbeti

Dîvân: k.28/33

(Kartallık (Arnavutluk), [Yahya'nın] kendisine soyaçekim ile geçmiştir. Onun bu müsbet hali [dillendirmesi] dert ve üzüntüye sebep oldu.)

İtdüğini buldı geldi yolına seyl-i sitem

Kendü mensûbâtuna anuñ ki oldu nisbeti

Dîvân: k.28/35

([Yahya], ettiğini buldu. Kendi mensubiyetine (ırkına) nispet etmesinden dolayı yoluna sitem selleri geldi.)

Milliyetini neredeyse her eserinde iftiharla ve defalarca dile getiren Yahya Bey'in, bu tavrından dolayı bazı kimselerce eleştirilmiş olduğu ortadadır. Şair söz konusu beyitlerinde bu durum hakkında bir açıklama yaparak kastının aslında kavmiyetçilik olmadığını, aksine bu *hâl-i müsbet*inin yanlış anlaşıldığını ifade etme gereği duyar. Fakat tenkitler öyle bir hal almış olmalıdır ki Yahya Bey bunları kendisine doğru akmakta olan sitem sellerine benzetir ve bu sel karşısında ettiğini bulduğunu kabul ederek çaresiz kalır. Bu noktada şu soru sorulabilir: Bunca Arnavutluk

vurgusu Yahya Bey'in gözünde nasıl bir *hâl-i müsbettir*? Görebildiğimiz kadarıyla bunun cevabı en net şekliyle *Kitâb-ı Usûl*'de verilmiştir. Zira şair, daha önce yer yer ifade ettiği Arnavutların savaşıllığından¹⁰ ayrı bir bölüm halinde bu eserinde söz eder ve burada şu ifadeleri kullanır:

Şehâ Arnavud aslı olur çeri

Kul alursan ol cinse ol müşteri

KU. b.2767

(Ey Şah! Arnavutlar asker olur. Şayet kendine kul alacaksan onlara (Arnavutlara) müşteri ol).

Gazâda eñ ednâsınun misli yok

Çekilmiş kılıç olur atılmış ok

KU. b.2769

(Savaşta [Arnavutların] en sıradanının dahi benzeri yoktur. Onlar [savaş meydanında] kınından çekilmiş kılıç ve yayından atılmış ok gibi [cengâver] olurlar.)

İder hizmeti vü çeker gayreti

Vezâret makâmınadır himmeti

KU. b.2770

([Arnavutlar, devletine ve padişahına] hizmet edip tüm zahmeti çeker. Onların himmetleri de vezirlik (yöneticilik) makamıdır.)

Öyle anlaşıyor ki Yahya Bey'in Arnavutluk vurgusu, *-Kitâb-ı Usûl*'deki tafsilata münasip- cengâver bir milletten gelip devletine sadakatle hizmet eden bir gazinin övücü ve yiğitliğin bir nişanesi olmalıdır. Nitekim Yahya Bey, ömrünü savaşlarda geçirmiş bir Osmanlı askeridir. Bu nedenle Arnavutluğuyla, yani cengâverliğiyle övündüğü kadar bir Osmanlı çerisi ve gazisi olmakla da gurur duyduğunu şiirlerinde açıkça dile getirebilmiştir.¹¹

Sonuç

Şairler, inandıkları dinin veya düşüncelerin, mensubu oldukları kavmin ve kültürün, yaşadıkları-şahit oldukları hadiselerin, hatta gezip gördükleri memleketlerin izlerini şiirlerine taşıyabilir ve böylece şiir, edebî değerinin yanı sıra tarihî bir vesikaya yahut şairinin dünyasına ışık tutan mühim bir detaya dönüşebilir.

Bu düşünceden yola çıkarak yapılan çalışmamızda, klasik Türk edebiyatı tarihinde milliyetini sıkça ifade etmesiyle dikkat çeken Yahya Bey'in, *Dîvân*'ı ve mesnevileri üzerinde Arnavutluğa dair izler sürülmüştür. Zira şimdiye kadar yapılan araştırmalarda, onun Arnavut soylu olduğu bilgisi tekrar edilegelmiş ve eserlerindeki Arnavut vurgusunun ayrıntılarıyla ilgili herhangi bir tetkik yapılmamıştır.

İncelememiz sonucunda Arnavutların ulusal sembolü olan kartala, başta *Dîvân* olmak üzere *Gencîne-i Râz* ve *Kitâb-ı Usûl* mesnevilerinde işaret edildiği tespit edilmiş, hatta şairin kendi ırkını “*şâhînlük cinsiyeti*” ve “*şehbâzluk*” ifadeleriyle tanımlaması bu işaretin en belirgin örnekleri olarak görülmüştür. Yeni Çağ'dan itibaren dillerine ve ülkelerine kartal anlamı yükleyecek derecede ulusal simgeleri ile bütünleşmiş olan Arnavutların bu sembolüne, XVI. asrın Arnavut asıllı Türk şairi Yahya Bey'de de rastlanılmasının bir tesadüf değil, aksine millî bir bilincin tezahürü olabileceği ifade edilmiştir.

Yahya Bey'in eserleri üzerinde Arnavutluğa dair izler sürerken, yanlış anlaşıldığına ve tenkit edildiğine dair verdiği bilgiler de, onun milliyet vurguları hususunda bir başka önemli detay olarak görülmüş ve ele alınmıştır. Şairin Arnavutluk vurgusunun ve bundan dolayı yanlış anlaşılmanın sebeplerine yine kendi şiirlerinden bir cevap aranmış; *Kitâb-ı Usûl*'deki ifadeler dikkate alındığında, bu vurgulardan kastının bir yiğitlik nişanesi olabileceği üzerinde durulmuştur.

¹⁰ bk., *şecî'ü'n-nesl, merd-i meydân* (dibace, s.9); *tâyife-i şîr-efgen* GR, b.367.

¹¹ Şairin bu ifadeleri için bk., *Dîvân*: k.7/13; k.7/40; k.8/26; g.170/4; g.171/5; g.176/5.

Sonuç olarak bu çalışma ile; Yahya Bey'in, şiirlerinde ulusal bir sembol olarak Arnavut kartalına yer vermesi ve Arnavutluk vurgusu sebebiyle tenkit edilmesi ilk kez incelenmiş, şair üzerinde yapılan araştırmalara katkı sunmaya gayret edilmiştir.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (2002). Koçi Bey, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26, 143-148. <https://islamansiklopedisi.org.tr/koci-bey> [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Bilge, M. L. (1991). Arnavutluk, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3, 383-190. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arnavutluk> [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Çavuşoğlu, M. (1983). *Yahyâ Bey ve dîvânından örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1986). Yahya Bey, *İslam Ansiklopedisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 13, 343 - 347.
- Elsie, R. (1992). Albanian literature in the moslem tradition: eighteenth and early nineteenth century Albanian writing in Arabic script, *Oriens*, S.33, ss.287 - 306. https://www.jstor.org/stable/1580608?seq=1#metadata_info_tab_contents [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Elsie, R. (2010). *Historical dictionary of Albania*, The Scarecrow Press.
- Hodaj, E. (2019). The cult of the eagle metamorphosed - a semiotic approach, *International Conference Rcic'19: Redefining Community in Intercultural Context*, (2 - 4 May 2019). http://www.afahc.ro/ro/rcic/2019/rcic'19/volum_2019/159-164%20Hodaj.pdf [erişim tarihi: 04.10.2020]
- İşpirli, M. (2003). Lutfi Paşa, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27, 234-236. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lutfi-pasa> [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Jahjai, M. (2016). Osmanlı yazısı ile yazılan Arnavut edebiyatının dini karakteri, *Avrasya Etüdleri*, 50(2), 380-404. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/422177> [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Kaleshi, H. (1979 - 1980). Türkler'in Balkanlar'a girişi ve İslâmlaştırılma - Arnavud halkının etnik ve millî varlığının korunmasının sebepleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 10(11), 177-194. http://isamveri.org/pdfdr/D00120/1979_1980_10-11/1979_1980_10-11_KALESIH.pdf [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Morina, İ. (2010). Balkanlarda yaşayan Arnavutlar İslam dinini hangi şartlarda kabul ettiler, *Uluslararası Sempozyum Balkanlar ve İslam*, (Bildiri Özetleri). http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/599/balkanlar_ve_islam_kongresi_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Özcan, A. (1994). Dükakinzâde Ahmed Paşa, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, ss.550 - 551. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dukakinzade-ahmed-pasa> [erişim tarihi: 04.10.2020]
- Ruga, İ. (2011). *Arnavutluk'ta Hristiyanlık ve İslâmiyet'in tarihçesi*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tirta, M. (2004). *Mitologjia ndër Shqiptarë*, Mësonjëtorja.
- Türkçe Sözlük*. (2019). haz. Şükrü Halûk Akalın vd., Türk Dil Kurumu Yayınları.

-
- Yahya Bey. *Dîvân*: (1977). *Yahyâ Bey - Dîvân - tenkidli basım*, haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Yahya Bey. *Gencîne-i Râz*: (2015). *Taşlıcalı Yahya Bey - Gencîne-i Râz, (inceleme-metin-dizin)*, haz. Ramazan Sarıççek, Gece Kitaplığı.
- Yahya Bey. *Gülşen-i Envâr*: (2018). *Gülşen-i Envâr*, haz. Ayşe Sağlam, Grafiker Yayınları.
- Yahya Bey. *Kitâb-ı Uşûl*: (1996). *Taşlıcalı Yahya - Kitâb-ı Uşûl*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], haz. Mehmet Akif Alkaya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yahya Bey. *Şâh u Gedâ*: (1993). *Taşlıcalı Yahyâ Bey - Şâh u Gedâ, (inceleme-metin)*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], haz. Kâzım Yoldaş, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yahya Bey. *Yûsuf u Zelîhâ*: (1979). *Yahyâ Bey, Yûsuf ve Zelîhâ, tenkidli basım*, haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.